

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIIY TA‘LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA INIVERSITETI

DAVLATOVA ADIBA

**O‘ZBEK ADABIYOTI III
(3-kurs talabalari uchun)**

Darslik

**ZEBO PRINT
CHIRCHIQ -2025**

UO‘K
KBK

Davlatova Adiba. O‘zbek adabiyoti III (3-kurs talabalari uchun).
Darslik. – T.: “ZEBO PRINT”, 2025. 296 b.

Ushbu darslik muallifning ko‘p yillik ilmiy-pedagogik faoliyati davomidagi izlanishlari mahsuli sifatida pedagogika oliy ta’lim muassasalarining 60110700-O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi talabalariga o‘zbek adabiyotining shakllanish tarixi, maqsad va vazifalari, taraqqiyot bosqichlari, o‘ziga xos xususiyatlari yuzasidan “O‘zbek adabiyoti” dasturi asosida dars o‘tishga mo‘ljallangan. Undan “Boshlang‘ich ta’lim va sport-tarbiyaviy ish”, “Maktabgacha ta’lim” fakultetlari talabalari, magistrantlar, ilmiy tadqiqotchilar ham foydalanishlari mumkin.

Taqrizchilar:

S. Matchanov – *Pedagogika fanlari doktori, professor*
D. Jumayeva – *Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)*

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yil “_____” dagi “____” -sonli buyrug‘iga asosan darslik sifatida tasdiqlangan.

ISBN 978-9910-646-78-2

KIRISH

Jahon adabiyotshunosligida muayyan millatga mansub fenomenal ijodkorlarning asarlari, milliy va dunyo badiiy-estetik tafakkuri takomiliga qo'shgan hissasi, adabiy merosi, umuminsoniy ahamiyatga ega g'oyalari, ijodiy laboratoriyasi yuzasidan keng qamrovli tadqiqotlar amalga oshirilgan. Xususan, o'zbek adabiyotida ham hodisa sifatida tan olingan, asarlari millatning o'zligini aks ettiruvchi, adabiy-etetik, axloqiy va ijodiy konsepsiyasi keyingi davr adabiyotining yo'nalishini belgilab beradigan shoir va yozuvchilarning poetik tafakkur tadrijini kompleks tadqiq etish dolzarb ilmiy muammolardandir.

Dunyo adabiyoti mundarijasida turkiy xalqlar, jumladan, o'zbek adabiyoti ham alohida o'rin egallaydi. Bu adabiyot baayni millat tarixi singari qadimiy va boy ekani bilan alohida ajralib turadi. Turkiylarning kechmishi, xalq va davlat sifatida bosib o'tgan yo'li, turmush va tafakkur tarzidagi birda sokin, birda ziddiyatli vaziyatlar albatta adabiyot namunalarida o'z ifodasini topdi. Shunday qilib, xalq timsoli o'laroq shakllangan obrazlar, ko'ngil kechinmalaridan iborat satrlar, hurlik va komillik orzusi, Haq va haqiqatga intilish, insoniyatni najotga chorlash kabi motivlar milliy adabiyotning asosiy belgilari sifatida barqarorlashib bordi. Qolaversa, jahon adabiyoti tajribalaridan bahramandlik natijasida o'zbek adabiyotida yangi tur va janrlarning istifoda etilishi, ijodkor, asar tabiatida ham o'zgarishlarga zamin yaratdi.

O'zbek adabiyoti milliy va umumjahon badiiy-estetik tajribalari asosida, shuningdek, zamon va makon taqozosiga ko'ra ijod maydoniga kirib kelgan shoiru yozuvchilar asarlari orqali yangilanib bordi. Ayniqsa, XX asr boshlarida nodir iste'dod egalarining qatag'on etilishi milliy adabiyot taraqqiyotiga soya soldi. Keyinchalik adabiyot tabiatiga turli "izm"larni majburiy singdirish soxtakorlik va shiorbozlikka yo'l ochdi. Adabiyot real hayotni, inson ko'nglini aks ettirish, samimiyatni ifodalash vazifalaridan uzoqlashtirildi. Lekin shunga qaramay, haqiqiy iste'dodlar yetishib chiqdi.

XX asr o'zbek adabiyoti ijod olamiga o'z so'zi, ovozi bilan betakror, favqulodda iste'dodga ega bo'lgan bir guruh shoir va

adiblarni ma'naviyatimiz rivoji uchun eng zarur vaqtda taqdim etdi. Milliy adabiyotimizning fidoyilaridan bo'lgan Abdulhamid Cho'lpon va Fitratlar boshlab bergan yangi tizim, samimiy misralar, inson qalbi manzarasi inkishofini maqsad qilgan satrlarga ega vazn keyingi she'riyat tabiatini belgilashda muhim omil bo'lib xizmat qildi.

Mazkur darslikda XX asr boshlaridan to hozirgi adabiy jarayonga qadar ijod qilgan shoir, yozuvchilarning hayoti va ijodi, asarlari tahliliga keng o'rin ajratilgan. Ularning badiiy-estetik tafakkuri tadriji, uslubi, ijodiy individualligiga urg'u qaratilganligi bilan ahamiyatlidir. Darslik mazmuniga keyingi yillarda adabiyotshunoslik ilmida amalga oshirilgan yangi tadqiqotlarning ilmiy-nazariy xulosalari ham singdirilgan.

1-mavzu: G'afur G'ulomning hayoti va ijodi

Reja:

1. G'afur G'ulom o'zbek adabiyotining yetuk namoyondalaridan biri sifatida
2. Tarjimai holi, adabiy merosi haqida ma'lumot
3. G'afur G'ulomning 20-30 yillardagi ijodi
4. G'afur G'ulom hikoyalarida satira va yumor
5. Adibning publisistik qarashlari
6. G'afur G'ulom qissalarida davr va shaxs fojeasi

Ijoddagi yangilik, individual dunyoqarash, yondashuv, mahorat, tayyorgarlik (psixologik omillar)ga ega bo'lish, usullar, uslub tanlash, talqin yaratish va badiiy shakllar ijod qilish – ijodiy o'zlikning namoyon bo'lishidir. Shunday xususiyatlarga ega bo'lgan san'atkor nimani ijro qilmasin, uni o'z ovozi toniga moslaydi – individuallashtira oladi. Bu xossalar individual ijodiy tafakkurni aks ettiradi va poetik ijodda mazmun yangilanishiga asos yaratadi. Shunday uyuk ijodkorlardan biri shubhasiz, G'afur G'ulomdir.

U 1903 yilning 10 may kuni Toshkentda, dehqon oilasida

tug‘ilgan. O‘zi tarjimai holida shunday xotirlagan: *“Toshkentda Xadra degan joy bor. Ana shu yerni markaz deb bilib, oyoqlari yarim metrli pargar qo‘yib, bir doira chizsangiz, eski Qo‘rg‘ontegi, Qo‘g‘irmoch, Degrez, Govkush va Devonbegi mahallalarini o‘z ichiga olgan doira hosil bo‘ladi. Shu mahallalarda Oybek (Muso), Ziyoy Said, Oydin, G‘ayraty (Abdurahim), akademik, fan doktori Asqarov, fan doktori Najmiddinov, Abror Hidoyatov, men va boshqalar tug‘ilganmiz”*.

Uning otasi savodxon bo‘lgan. U o‘zbek va tojik mumtoz adabiyotini o‘qigan, rus tilini bilgan, o‘zi ham she‘rlar yozgan. Shoirning tarjimai holiga yuzlanamiz: *“Men tug‘ilganimda otam G‘ulom Mirza Orif 35 yoshda, onam Toshbibi Shoyusuf 21 yoshda ekan. Otam adabiyot bilan juda qiziqar ekan. Uyimizda o‘zbek shoirlari va xattotlaridan Xislat, Shomurod kotib va boshqalar kelib yurganini es-es bilaman. Farg‘ona vodiysidan keladigan shoirlar ham: Muqimiy, Toshxo‘ja, Asiriy, Furqat, Muhyi va boshqalarning biznikiga ko‘p kelganlarini aytadilar. Otam “Mirza” va “G‘ulom” taxalluslari bilan talay she‘rlar yozgan. Onam ham o‘zbekcha, tojikcha adabiyotlarni o‘qib, anglay oladigan zehnli xotinlardan edi”*.

Ta’kidlanganidek, ularning uyiga Muqimiy, Furqat, Asiriy, Xislat va boshqa shoirlar kelib turgan. Dadasi G‘ulom Mirza Orif ba’zi manbalarda dehqon sifatida ko‘rsatilgan. Keles atroflarida o‘zining 5-6 tanob yerida ekin ekib, dehqonchilik bilan shug‘ullangan. Dehqonchilik mavsumi bo‘lmagan paytlarda esa shaharda odamlarga ariza yozishda yordamlashgan. Uch tilni bilgani sabab ismining yoniga orif laqabi qo‘shib aytilgan.

G‘afur G‘ulom 9 yoshida otasidan, 12 yoshida onasidan yetim qoladi. Boz ustiga o‘sha paytda Birinchi Jahon urushi boshlangan edi. Uch singilga g‘amxo‘rlik qilish katta farzand sifatida G‘afurning chekiga tushadi. Ota-onasining vafotidan so‘ng u ishlashga majbur bo‘lgan. 1916 yildan boshlab rus-tuzem maktabida o‘qish yosh G‘afurga rus tilini o‘rganish va bu orqali rus yozuvchilari bilan tanishish imkonini beradi. Ko‘plab ishlarda o‘zini sinab ko‘rgan G‘afur 1923 yil bosmaxonada harf teruvchi bo‘lib ishga kiradi. O‘sha paytlar Birinchi Jahon urushi tugab,

hozirgi O'zbekiston hududiga boshqa yerlardan ota-onasiz qolgan bolalar kelgani sabab, ommaviy bolalar uylari ochila boshlaydi. G'afur ustози Abdurahmon Sohiboyevning maslahati bilan 8 oylik pedagogik kursda o'qib, O'rdadagi «Urfon» o'rta maktabi yonidagi bolalar uyiga o'qituvchi bo'lib ishga kiradi.

1919 yildan 1927 yilgacha u o'qituvchi, maktab direktori, Ma'naviyat uyushmasi ishchilari raisi bo'lib ishlaydi, bolalar uyini tashkil etishda faol ishtirok etadi. 1923 yildan G'afur G'ulomning adabiy faoliyati boshlanadi. She'rlar, dostonlar, ocherklar, hajviy hikoyalar va qissalari gazeta va jurnallarda chop etila boshlaydi. 1923 yil yozilgan "Felixs farzandlari" she'rida yetim bolalar haqida yozarkan unda yozuvchi(shoir) o'z hayotini ifodalaydi, "Maorif va o'qituvchi" jurnalida esa "Go'zallik qayerda" nomli ikkinchi she'ri nashr qilinadi. Birin-ketin she'riy to'plamlari bosmadan chiqadi: "Dinamo", "Xitoy suratlari", "Biz sizlar bilan tirikmiz", "Jonli qo'shiqlar", "Sizga", "Sovg'a", "Tong qo'shig'i", "Qo'qon" dostoni va boshqalar. G'afur G'ulomning 30-yillar boshida yozilgan she'rlarida yangi shakllarga burilish seziladi, bunga mumtoz rus tilini o'rganishi ham muhim ta'sir ko'rsatgan. Bundan tashqari, sanoatning o'sishi, Turksib temir yo'l magistralining qurilishi kabi uning ona yurtida sodir bo'layotgan o'zgarishlarni ta'riflash uchun yangi lug'at boyligi, yangi she'riy bo'yoqlar, yangi ohang va vazn talab etilgan. "Dinamo" (1931), "Tirik qo'shiqlar" (1932) — yosh shoirning yo'nalishi yorqin namoyon bo'lgan birinchi she'riy to'plamlari. Shoirning boqiy hayot, mangu ko'k daraxt haqidagi "Qish va qor" (1929), "Non" (1931), "Toshkent" (1933), "Qutbda saylovlar" (1937), "Men - Yahudiyman" (1941), "Qish" (1941), "Xotin" (1942), "Afsuski, afsusni qo'shib ko'mmadi" (1945), "Bog" (1934), "Qayg'u" (1942), "Kuz keldi" (1945), "Kuzgi ko'chatlar" (1948) kabi she'rlarida umuminsoniylik, insonparvarlik mavzulari o'z aksini topdi. Ko'pgina she'rlarida sharq donishmandi – ota timsoli mavjud: "Sen yetim emassan" (1942), "Qayg'u" (1942), "Biri biriga shogird, biri biriga ustod" (1950), "Sizlarga - yoshlar" (1947), "Bahor taronalari" (1948) va boshqalar. "Netay" (1930), "Yodgor" (1936), "Shum bola" (1936-1962) qissalari va "Shariat nayranglari" (1930), "Mening o'g'rigina bolam" (1965) hikoyalarida chinakam

xalq qahramonlari, milliyligimiz tavsirlangan. O‘zbekiston Fanlar akademiyasi akademiki G‘afur G‘ulom “Navoiy va bizning davr” (1948), “Folklordan o‘rganaylik” (1939) tadqiqotlarini, “Jaloliddin dramasi haqida” (1945), “Muqimiy” (1941) maqolalarini yozgan. G‘afur G‘ulom qisqa, o‘tkir syujetli hikoyalar ustasi sifatida ham taniqli bo‘lib, hikoya uslubi o‘rnida u yozuvchining savol-javoblari bilan to‘ldirilgan jonli, do‘stona bahs-munozara shaklida, muallif nutqi va kitobxonga erkin yuzlanish usuli orqali foydalanadi. G‘afur G‘ulom tomonidan 30-yillarda yaratilgan ko‘plab nasriy asarlar yangi insoniy munosabatlarga bag‘ishlangan. U asarlarida yoritgan asosiy muammo va yechimlar – bu insonning axloqiy tarbiyasi, uning ma’naviy va madaniy rivoji sari kurashdir. G‘afur G‘ulom ko‘plab asarlarini bolalarga bag‘ishlagan. “Shum bola” qissasi boshqalariga qaraganda anchagina omadli hisoblanadi. Shuningdek, yozuvchi bolalar va o‘smirlarga bag‘ishlab, “Ikki bolalik”, “Bilaman”, “Seni Vatan kutmoqda” kabi she’rlarni yozgan. Urush yillarida G‘afur G‘ulom “Sen yetim emassan”, “Seni kutyapman, o‘g‘lim!”, “Vaqt”, “Kuzatish”, “Ayol”, “Bizning ko‘chada ham bayram bo‘lajak” kabi ajoyib she’rlar yaratgan. “Seni kutyapman, o‘g‘lim!” she’rida shoir front ortida o‘zlarining qahramonona mehnatlari orqali dushman ustidan g‘alabani yaqinlashtirgan otalarning sabri va kuchini madh etadi. Mushkul kunlarda insonlarning bolalarga bo‘lgan muhabbati buyuk ma’no kasb etgan. Bu - ota-onasini yo‘qotib, oddiy odamlarning sidqidildan qilgan g‘amxo‘rligi haqida so‘z boruvchi ajoyib “Sen yetim emassan” she’rida yaqqol seziladi. Shoirning urush yillarida yozilgan “Bahaybat”, “G‘alabachilar qo‘shig‘i”, “Vaqt”, “Xotin” she’rlari yuqori fuqarolik she’riyatining namunalari hisoblanadi. Ular “Sharqdan kelmoqdaman” to‘plamidan joy olgan. Urushdan keyingi yillar G‘afur G‘ulom bir qator she’riy to‘plamlarini nashrdan chiqaradi: “Yangi she’rlar”, “O‘zbekiston olovlar”, “Onalar”, “O‘zbek xalq g‘ururi”, “Tong qo‘shig‘i”, “Yashasin, tinchlik!”, “Bu – sening imzoing”. Ushbu to‘plamlardan joy olgan she’rlarda shoir tinchlik davrining muhim savollariga javob topishga, o‘zbek xalqining mehnat faoliyatidagi muvaffaqiyatlarini ko‘rsatishga intiladi. Asarlarining qahramonlari — dunyo ishlari va osoyishta

mehnat bilan band sobiq askar. Gʻafur Gʻulom — tinchlik, doʻstlik va xalq baxtining joʻshqin kurashchisi. Shoir tinchlik uchun kurashga bagʻishlangan toʻplam yaratgan. Ulardan eng yaxshilari: “Dunyo minbaridan”, “Yashasin, tinchlik!”, “Bu — sening imzoing” va boshqalar. Bundan tashqari, Gʻafur Gʻulom Pushkin, Lermontov, Griboedov, Mayakovskiy, Nozim Hikmat, Rustaveli, Nizomiy, Shekspir, Dante, Bomarshe va boshqalarning asarlarini oʻzbek tiliga mohirona tarjimasi hamda adabiyotshunoslik va publisistik maqolalari bilan mashhur. Urushdan keyingi yillar Gʻafur Gʻulom bir qator sheʼriy toʻplamlarini nashrdan chiqaradi: “Yangi sheʼrlar”, “Oʻzbekiston olovlar”, “Onalar”, “Oʻzbek xalq gʻururi”, “Tong qoʻshigʻi”, “Yashasin, tinchlik!”, “Bu – sening imzoing”. Ushbu toʻplamlardan joy olgan sheʼrlarda shoir tinchlik davrining muhim savollariga javob topishga, oʻzbek xalqining mehnat faoliyatidagi muvaffaqiyatlarini koʻrsatishga intiladi. Gʻafur Gʻulom ijodining urushdan keyingi davri oʻzbek adabiyoti rivojida muhim oʻrin egalladi. Urushdan avvalgi davrlarda uning sheʼrlarida urushdan oldin ular tomonidan yaratilgan narsalarni qoʻlda qurol bilan himoya qilayotgan, yerda tinchlik istayotgan odamlarning ichki kechinmalari va oʻy-xayollari tasvirlangan. Shoirning urushdan keyingi davr lirikasi uning urush yillar lirikasining mantiqiy davomi va rivoji hisoblanadi, “Unutma, Vatan seni kutmoqda!” va “Gʻalaba bayrami” sheʼrlari — shoirning mazkur ikki ijodiy davrining bogʻlovchi xalqasi kabidir. Gʻafur Gʻulom 1966 yil 10 iyul kuni vafot etgan. Chigʻatoy qabristoniga dafn etilgan.

Gʻafur Gʻulomning ijodiy tadriji 3 davrdan iborat. 30-y. larni oʻz ichiga olgan 1-davrda Gʻafur Gʻulom koʻplab sheʼr, maqola va ocherklar yozgan. Ularning aksari davrning oʻtkinchi mavzulariga bagʻishlangan. Gʻafur Gʻulom shu davrda yaratgan nasriy asarlarida xalq hayotini, tarixini, turli ijtimoiy qatlamlarga mansub kishilarning ruhiy olami va nutqini mukammal ifoda etgan. Gʻafur Gʻulom «Netay» va «Yodgor» qissalarida tasvirlangan ayol qahramonlar obrazi orqali maʼnaviy buzilish, sharqona axloq meʼyorlarini oyoqosti qilish katta fojeaga olib borishi mumkinligini koʻrsatgan. «Shum bola» qissasining bosh qahramoni obrazida Gʻafur Gʻulom hayotning har qanday murakkab va mashaqqatli sinovlaridan oʻta

biladigan, tegirmondan butun chiqadigan sho‘x va zukko bola obrazini katta mahorat bilan tasvirlagan. Yozuvchi avtobiografik xarakterga ega bo‘lgan bu asari bilan o‘zbek adabiyotiga yangi bir tipni olib kirgan. Milliy bo‘yoqlar bilan muzayyan bo‘lgan bu asar ayni paytda umuminsoniy g‘oya va qarashlar bilan yo‘g‘rilgan. Ijodining 2-davri ikkinchi jahon urushi yillarida G‘afur G‘ulom xalq va mamlakat hayotida kechayotgan fojeaviy voqealarni falsafiy idrok bilan tasvir etuvchi asarlarni yaratgan («Kuzatish»). Urush yillarida ota-onasiz qolib, O‘zbekistonga ko‘chirib keltirilgan bolalar haqidagi «Sen yetim emassan» she‘ri yuksak insonparvarlik g‘oyasi bilan ajralib turadi. G‘afur G‘ulomning «Sog‘inish», «Qish», «Bizning ko‘chada ham bayram bo‘lajak» singari she‘rlarida urush mavzusi o‘zining barcha qirralari bilan aks etgan. G‘afur G‘ulomning urushdan keyingi dastlabki oylarda yaratgan «Vaqt» she‘ri alohida ahamiyatga ega. G‘afur G‘ulom bu she‘ri bilan o‘zbek she‘riyatidagi falsafiy-intellektual yo‘nalishni yangi bosqichga olib chiqdi. 40-y. larning 2-yarmi — 50-y. lardan shoir ijodining 3-davri boshlangan. G‘afur G‘ulomning shu davrda yaratilgan she‘rlaridagi lirik qahramon endi urush jarohatlari malham topgan, tinchlik, do‘stlik singari qadriyatlarining qadriga yetuvchi kishidir. Ana shu lirik qahramonning ruhiy olami kechinmalari G‘afur G‘ulom she‘rlariga ajib bir yorqinlik ba‘g‘ishlagan («Toshkent». «Sizga», «Onaxonlarga», «Muharram», «Bir do‘st xotirasi» va b.). Ayni paytda ilk bor «Turksib yo‘llarida» she‘rida ko‘zga tashlangan tarix tuyg‘usi shu davrda boshqa bir ko‘rinishda, lirik qahramonning g‘urur va surur manbaini ifodalovchi omil sifatida G‘afur G‘ulom she‘rlariga kirib kelgan («Alisher», «O‘zbek elining g‘ururi» va b.). Shuningdek, shoirning «Yangi she‘rlar», «She‘rlar» (1946). «O‘zbek elining g‘ururi» (1949), «Sharaf qo‘lyozmasi» (1950). 4 jildli «Tanlangan asarlar» (1956—59) singari to‘plamlari shu yillarda nashr etilgan. G‘afur G‘ulom bolalarga bag‘ishlangan talaygina she‘rlar ham yozgan («Tongotar qo‘shig‘i», 1949: «Bari seniki». 1953; «Turg‘un va o‘rdak». 1955; «Bir g‘uncha ochilgungacha», 1958).

Uning adabiy merosida badiiy tarjima katta o‘rin tutadi. U. Shekspirning «Otello». «Qirol Lir» tragediyalari. O‘rdubodiyning

«Besh so‘mlik kelin», N. Hikmatning «Bir sevgi afsonasi» pyesalari, M. Kozimiyning «Qo‘rqinchli Tehron» romani, shuningdek, Pushkin. Lermontov, Nekrasov va T. Shevchenko asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qilgan. G‘afur G‘ulom 1963-yilda «O‘zbekiston xalq shoiri» unvoniga sazovor bo‘lgandi. Yuqorida aytilganidek, G‘afur G‘ulomning hayoti va ijodiy faoliyati bir tekis, sokin-osoyishta kechmadi. U zamonning, mafkuraning kuchli tazyiqlariga birda bas kelsa, birda u bilan hisoblashishga majbur bo‘lgan edi.

Ilmiy faoliyati. Shoir o‘zidan oldin o‘tgan ijodkorlarning faoliyatiga qiziqish bildirib, asarlari ustida ilmiy tadqiqotlar olib borgan. Ular orasida Alisher Navoiy ijodi ustunlik qilardi. «Navoiy va bizning davr», «Folklordan o‘rganaylik» tadqiqotlarini, «Jaloliddin dramasi haqida», «Muqimiy» maqolalarini yozadi.

“Shum bola” qissasi. “Shum bola” — kitobxonlar orasida G‘afur G‘ulom nomi bilan yonma-yon yuradigan asar. Ehtimol, adib ijodidagi salmog‘i kattaligidanki, muzeyda butun bir ekspozitsiya shu asarga bag‘ishlangan.

Qissaning 1930 yillardagi ilk nomi “Dovdirash” bo‘lib, hozirgi variantidan keskin farq qilgan. Bir qancha gazetalarda ham bosilib chiqqan. Asar 1960 yillarda qayta yozilib, hozir ko‘pchilik biladigan voqea va sarguzashtlar bilan to‘ldiriladi. Qissa arab, ozarbayjon, rus, tojik va boshqa ko‘plab tillarga tarjima qilingan. O‘zbekistonda “Shum bola” filmi suratga olingan, Bishkekda esa teatrlarda sahnalashtirilgan. “Ko‘pchilik “Shum bola”ni avtobiografik asar sifatida noto‘g‘ri talqin qiladi. To‘g‘ri, unda G‘afur G‘ulom hayotining qaysidir jihatlarini yoritilgan, qaysidir shumliklari keltirilgan. Lekin yozuvchining fantaziyalari, erkin ijodi bilan ham qorishgan”. “Shum bola” qissasini – inson psixologiyasining keng qamrovli talqini sifatida o‘rganishimiz mumkin. Bir qarashda hazilomuz tuyulgan mazkur qissa zaminida hayotiy muammolar, o‘sha davr kishilarining turmushi yaqqol aks etgan. Bosh qahramon obrazida turmushning achchiq sinovlari, uni turli xil holatlarga tushib qolishi va shumligi sababli osongina chiqib ketishi, o‘zining «zukkoligi» har qanday vaziyatda o‘smir bolaning hayotiy muammolarni yengib ketishi ko‘rsatilgan. Mazkur asar qaysidir ma’noda – adibning bolalikdagi xotiralarini

nutq esa soʻz sanʼatiga xos hodisadir.

Sheʼr tizimi – muayyan oʻlchovga asoslangan sheʼriy vazn (oʻlchov)lar tizimi, majmui. Sheʼr tizimi sheʼr tuzilishining asosini, uning asosiy qonuniyatlarini belgilab beradi. Sheʼr tizimi oʻsha xalq tilining oʻziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadi. Barcha sheʼr tizimlarida boʻgʻin asosiy oʻlchov birligi sifatida olingan. Boʻgʻin esa turli tillarda turlicha sifat va miqdor koʻrsatkichlariga ega. Shundan kelib chiqqan holda, jahon xalqlari sheʼriyatida boʻgʻinning miqdoriga asoslangan sillabik sheʼr tizimi, boʻgʻinning urgʻuli yoki urgʻusizligiga asoslangan tonik sheʼr tizimi, boʻgʻinning choʻziq yoki qisqaligiga asoslangan metrik sheʼr tizimi, boʻgʻinning baland yoki past talaffuz qilinishiga asoslangan melodik sheʼr tizimi mavjudligi qayd qilinadi. Bir yoʻla ikki jihatni asos qilib olgan sheʼr tizimlari ham bor. (Sillabo – tonik sheʼr tizimi, turkiy (oʻzbek) aruzi) Sheʼr tizimi vaznga nisbatan keng qamrovli tushuncha. Vazn muayyan (konkret) sheʼrda namoyon boʻladi. U maʼlum bir sheʼrning oʻlchovini bildiradi. Sheʼr tizimi esa muayyan oʻlchov tamoyiliga asoslangan vaznlar majmuidir. Masalan, “aruz tizimi” deganda misralarda choʻziq va qisqa hijolarning maʼlum tartibda takrorlanib kelishiga asoslangan sheʼr tizimi nazarda tutiladi. Aruz tizimi esa koʻplab konkret vaznlarni oʻz ichiga oladi.

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ижтимоий-сиёсий адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Тошкент: O'zbekiston, 2016. – 32 б.

2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга кураамиз. – Тошкент: O'zbekiston, 2017. – 483 б.

3. Мирзиёев Ш.М. Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустаҳкам пойдеворидир. Президент Ш.Мирзиёевнинг Ўзбекистон ижодкор зиёлилари вакиллари билан учрашувдаги маърузаси // Халқ сўзи. – 2017 йил 4 август.

4. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Тошкент: O'zbekiston, 2017. – 32 б.

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси” тўғрисидаги Фармони // Халқ сўзи. – 2017 йил 8 февраль.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари” тўғрисидаги қарори // Халқ сўзи. – 2017 йил 21 апрель.

7. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. М. Мирзиёевнинг БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида сўзлаган нутқи // Халқ сўзи. – 2017 йил 20 сентябрь.

8. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – 592 б.

II. Илмий-назарий адабиётлар

1. Абу Али ибн Сино. Шеър санъати. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат, 1980. – Б.129.

2. Адабиёт назарияси. Икки томлик. Адабий асар. – Тошкент: Ўқитувчи, 1978. – Т. I. – 414 б.

3. Адабиёт назарияси. Дарслик: / Ҳ. Умуров. – Тошкент: Шарқ, 2002. – Б. 251.

4. Адабиёт назарияси. Дарслик: / И. Султон. – Тошкент: Ўқитувчи, 2005. – Б. 270.

5. Адабий турлар ва жанрлар. Уч жилдлик. 2-жилд. – Тошкент: Фан, 1992. –Б. 248.

6. Адабиётшунослик луғати / Д.Қуронов, З.Мамажонов, М.Шералиева. – Тошкент: Академнашр, 2010. – Б. 397.

7. Адабиётшуносликка кириш: / Э. Худойбердиев. – Тошкент: Шарқ, 2008. – Б. 365.

8. Акрамов Б. Оламнинг бутунлиги: – Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1988. – Б.183.

9. Арасту. Поэтика. Ахлоқи кабир. Риторика. – Т.: Янги аср авлоди, 2011. –350 б.

10. Афоқова Н. Абдулла Орипов лирикасида бадиий санъатлар. – Бухоро.: 1994. – 100 б.

11. Ашурова Г. Тимсол – сўз ва маъно асоси. – Т.: Янги аср авлоди, 2006. – 80 б.

12. Белинский В. Танланган асарлар. – Т.: Ўзбекистон ССР давлат нашриёти, 1955. – 511 б.

13. Бегимкулов Д. Соҳир шеърият /Абдулла Орипов. Адолат кўзгуси. – Тошкент: Адолат, 2005. – Б.386-396.

14. Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2002. – Б. 559.

15. Борев Ю. Эстетика. Теория литературы. Т.4. Литературный процесс. – М.: Наследие, 2002. – 624 с.

16. Введение в литературоведение: Под ред. Г.Н. Поспелова. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. шк., 1988. – 441 с.

17. Введение в литературоведение: Учеб. пособие/ Под ред. Л. В. Чернец. – М.: Высшая школа, 2004. – 625 с.

18. Вохидов Р., Ҳошимова М. Шеърият – шоир юраги. - Т.: Фан, 1987. – 68 б.

19. Ғаниев И, Афоқова Н. Абдулла Ориф фалсафаси. – Т.: Muharrir, 2021. – 306 б.

20. Ғаниев И., Афоқова Н. Озод рух фалсафаси. – Т.: Фан, 2007. – 151 б.

21. Жабборов Н. “Ўткан кунлар”да миллий рух ифодаси

//Филология масалалари, 2020, 2-сон. Жабборов Н. Киноя ва рамзлар замиридаги ҳақиқат / Ўзбек филологиясининг долзарб муаммолари. III китоб. – Тошкент: Мумтоз сўз, 2014.

22. Жабборов Н. Эркин Аъзамнинг ижод тутуми // Ёшлик, 2020.

23. Жабборов Н. Гўзал ташбих, сирли руҳ / Озод Ватан саодати: Беш жилдли, 5-жилд. – Тошкент: Адиб, 2013.

24. Жабборов Н. Уфққа ташланган кўприк // Ўзбекистон адабиёти ва санъати, 2015 йил 20 март.

25. Жабборов Н. Замон. Мезон. Шеърят. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат, 2015. – Б. 304.

26. Жўраев М., Нарзиқулова М. Миф, фольклор ва адабиёт. – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2006. – 184 б.

27. Жўракулов У. Назарий поэтика масалалари: муаллиф, жанр, хронотоп. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2015. – 354 б.

28. Йўлдошев Қ. Ҳикмат жилвалари /Абдулла Орипов. Эверест ва уммон. – Тошкент: Ўзбекистон, 2015. –Б. 318-329.

29. Гарин И. Пророки и поэты. – М.: Терра, 1992. – 751 с.

30. Каримов Ҳ. Истиқлол даври адабиёти. – Тошкент: Yangi nashr, 2010. – Б. 364.

31. Каримов Б. Рухият алифбоси. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2016. – Б. 364.

32. Квятковский А. Поэтический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – 182 с.

33. Кучимов А. Мен шоирман, истасангиз шу... Ғафур Ғулом номидаги нашриёт - матбаа ижодий уйи, 2018. – 291 б.

34. Мирзаев С. XX аср ўзбек адабиёти. – Т Тошкент: Янги аср авлоди, 2005. –419 б.

35. Мустақиллик даври адабиёти. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2006. – Б. 288.

36. Мели С. Глобал талқин поэтикаси. – Т., Фан, 2000. – 210 б.

37. Мели С. Сўзу сўз. – Т., Шарқ НМАКБТ, 2020. – 528 б.

38. Nikolson R.F. Literary History of the Arabs. London,

1903.

39. Норматов У. Умидбахш тамойиллар. – Тошкент: Маънавият, 2000. – Б.112.

40. Раҳимжонов Н. Истиқлол даври ўзбек адабиёти. – Тошкент, 2012.

41. Раҳимжонов Н. Мустақиллик даври ўзбек шеърияти. – Тошкент: Фан, 2007. – Б.260.

42. Раҳмонов Н. Ўзбек мумтоз адабиёти тарихи (Энг қадимги даврлардан XV асрнинг биринчи ярмигача). Ўқув қўлланма. – Тошкент, 2014. – Б. 224.

43. Саримсоков Б. Бадиийлик асослари ва мезонлари. – Тошкент: 2004.

44. Саидов А., Абдурахмонов Қ., Фулом Мирзо. Ўзбекистон – дилбар Ватаним. Akademnashr. 2020. – 440 б.

45. Сирожиддинов Ш., Юсупова Д., Давлатов О., Навоийшунослик. – Тошкент: Тамаддун, 2018. – Б. 520.

46. Словарь литературоведческих терминов. – М.: Просвещение, 1974. – С. 123.

47. Султон Иззат. Адабиёт назарияси. – Тошкент: Ўқитувчи, 1986. – Б. 408.

48. Сирожиддинов Ш. Ўзбек мумтоз адабиётининг фалсафий сарчашмалари/Монография. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2011. – Б. 200.

49. Тамарченко Н.Д. Теория литературы. В.двух томах. Учебное пособие. 3-е издание. – М.: Академия, 2008. – 512 с.

50. Уоррен О, Уэллек Р. Теория литературы. – М.: Прогресс, 1987. – 325 с.

51. Фитрат. Адабиёт қоидалари. – Тошкент: Ўқитувчи, 1995. – Б.109.

52. Храпченко М. Творческая индивидуальность писателя и развития литературы. – М.: Мысль, 1969. – 399 с.

53. Шарафиддинов О. Шеърият қалб ёлқини // Ҳаёт билан ҳамнафас.- Тошкент, 1983. – Б.155-168.

54. Шермуродов Т. Жозиб изҳор излаб. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – Б.

55. Шодмонов Н. Шоир ижодининг олмос қирралари / Ўзимники эрур шу созим. Илмий-амалий конференция материаллари. – Қарши: ҚарДУ нашриёти, 2011.

56. Эркаев А. Абдулла Орипов даҳоси. Олтин-нашр, 2021 – 332 б.

57. Қосимов Б. Абдулла Ориповнинг ижод мактаби. / Уйғонган миллат маърифати. – Тошкент: Маънавият, 2011.

58. Қуронов Д. Адабиётшунослика кириш. – Т.: А. Қодирий номидаги халқ мероси илмий нашриёти, 2004. – 209 б.

59. Қуронов Д., Мамажонов З., Шералиева М. Адабиётшунослик луғати. – Т.: Akademnashr, 2013. – 408 б.

60. Қўшжонов М. Онажоним шеърият. – Тошкент, 1984.

61. Қўшжонов М., Сувон Мели. Абдулла Орипов. – Тошкент: Маънавият, 2000.

62. Ғафуров И. Лириканинг юраги. Адабий ўйлар. – Тошкент: Ёш гвардия, 1982. – Б. 224.

63. Ғафуров И. Шеърият-изланиш, курашчанлик демакдир. – Тошкент, 1984.

64. Ҳамдамов У. Янгиланиш эҳтиёжи. – Тошкент: Фан, 2007. – Б. 196.

65. Ҳақкул, Иброҳим. Ирфон ва идрок. – Тошкент: Маънавият, 1998. – Б. 160.

66. Ҳожиаҳмедов А. Мумтоз бадиият малоҳати. – Тошкент: Шарқ, 1999. – Б. 240.

67. Ҳусайний Атоуллоҳ. Бадойиъу-с-санойиъ. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат, 1981. – Б.172.

68. Аҳмедов Ҳ. Ўзбек адабиётида насрий шеър: Филол. фан.номз... дисс. - Т.: 1995.

69. Жумабоева Ж. XX аср ўзбек шеъриятида психологик тасвир маҳорати: Филол. фан. док. дисс... автореф. – Тошкент, 1999.

70. Норбоев Б. Ҳаётни поэтик талқин этиш тамойиллари ва маҳорат муаммолари: Филол. фан. док. дисс... автореф. – Тошкент, 1996.

71. Раҳмонова М. Абдулла Орипов шеъриятида бадиий

бутунлик: Филол. фан. номз. дисс. автореф. – Тошкент, 1998.

72. Тўлаков И. Ҳозирги ўзбек лирикасида давр ва қаҳрамон талқини: Филол. фанлари док. дисс... автореф. – Тошкент, 1994.

73. Эрназарова Г. Ҳозирги ўзбек шеъриятининг медитатив табиати: Филол. фан. док. дисс... автореф. – Тошкент, 2020. Абдурахмонов А. Ўзбек шеъриятида нур, ранг ва руҳият тасвири поэтикаси (анъана ва новаторлик асосида): фил.фан.б-ча.ф-фа.д-ри. (PhD) автореф. – Фарғона: 2018. – 54 б.

74. Бозорова И. Алишер Навоий ғазалларида кўнғил образи: фил.фан. номз. ...дис. – Тошкент: 2002. – 136 б.

75. Жўракулов У. Алишер Навоий “Ҳамса”сида хронотоп поэтикаси. фил. фан. д-ри (DSc). автореф. – Тошкент: 2017. – 72 б.

76. Жабборова Д. Истиқлол даври ўзбек адабиётшунослигида Чўлпон шеърияти ва насрий асарлари талқини: фил.фан.б-ча.ф-фа.д-ри. (PhD) автореф. – Самарқанд, 2018.

77. Жумабоева Ж. XX аср ўзбек шеъриятида психологик тасвир маҳорати: фил.фан.д-ри. ...дис. автореф. – Тошкент: 1999

78. Имомова Г.М. Типик миллий характерлар яратишда бадиий нутқнинг роли: фил. фан.номз. ...дис. – Тошкент: ЎзФА ТАИ, 1994.

79. Йўлдошев Б. Ўзбек адабиётшунослиги ва адабий танқидчилигида услуб ва маҳорат муаммолари: фил.фан. д-ри. ...дис. – Тошкент: 2000. –340 б.

80. Каримов Б. XX аср ўзбек адабиётшунослигида талқин муаммоси (Қодирийшунослик асосида): фил.фан.д-ри. ...дисс. – Тошкент: 2002. – 304 б.

81. Маллаев Н. Ўзбек адабиёти тарихи (Қадим замонлардан XVII асргача): фил.фан.д-ри. ...дис. – Тошкент: 1963. –469 б.

82. Мирзаева Д. Ҳозирги ўзбек шеъриятида бадиий тафсил: фил. фан. номз. ...дис. автореф. – Тошкент: 1994. –24 б. Турдимов Ж. Лирик кечинма табиати: фил.фан.номз. ...дис.

автореф. – Тошкент: 1999. – 22 б.

83. Ҳайитов А. 90-йиллар ўзбек лирикасида анъана ва бадиий изланишлар: фил.фан.номз. ...дис. автореф. – Тошкент: 2004. –24 б.

84. Қурбонбоев И. 90-йиллар ўзбек шеъриятида образлилик: фил.фан. номз. ...дис. автореф. – Тошкент: 2005. –22 б.

85. Расулов А. Ҳозирги ўзбек танқидчилигида таҳлил ва талқин муаммоси: фил.фан. д-ри. ...дисс. – Тошкент: 2002.

86. Сабирдинов А. Ойбек шеъриятида сўз ва образ: фил. фан.номз. ...дисс. автореф. – Тошкент: 1999. –24 б.

87. Сувонова Ж. Ҳозирги ўзбек шеъриятида бадиий изланишлар (У.Азим ижоди мисолида): фил.фан.номз. ... дис. – Тошкент: 2000. –126 б.

88. Тожибоев Р.Қ. XX аср бошлари ўзбек адабиёти танқиди тарихидан: фил.фан.номз. ...дисс– Тошкент: 1993. – 160 б.

89. Хўжамкулов У. Миртемир лирикасида сўз ва образ: фил.фан.номз. ...дис. автореф. – Тошкент: 2004. –24 б.

90. Шарипова Л. XX асрнинг 70-80-йиллари ўзбек шеъриятида фольклоризмлар: фил.фан.номз. ...дис. автореф. – Тошкент: 2008. – 24 б.

91. Шарипова Л. XX асрнинг иккинчи ярми ўзбек шеърияти бадиий тараққиётида фольклор: Филол. фанлари доктори (DSc)...дисс. автореф. Тошкент: 2019. –72 б.

92. Қуронов Д. Чўлпон поэтикаси (Насрий асарлари мисолида): фил. фан. д-ри. ...дисс. – Тошкент: 1998.

93. Қуронов С. Замонавий ўзбек адабиётида синтез муаммоси (шеърят ва рангтасвир санъатлари мисолида): фил. фан.б-ча.ф-фа.д-ри. (PhD) автореф. – Фарғона: 2018. – 48 б.

94. Каримов Ҳ. Истиқлол даври адабиёти. – Т.: “Янги нашр”, 2010. – 364 б.

95. Содиқов С. “Замонавий адабиёт”, “Янги ўзбек адабиёти тарихи”, “Енг янги ўзбек адабиёти” деб аталаётган фан бўйича маъруза матнлари. Т.: 2020. – 558 б.

96. Норматов У. Янги ўзбек адабиёти. Ўқув қўлланма. –

Т: Ўзбекистон Миллий университети, 2010 – 169 б.

97. Ҳозирги адабий жараён масалалари. Назар Эшонқул таваллудининг 60 йиллигига бағишлаб ўтказилган халқаро илмий-назарий анжуман материаллари. – Т.: Фан. 2022. – 200 б.

98. Ҳозирги адабий жараён фанидан маърузалар матни. Фар ДУ, 2011. – 48 б.

Интернет сайтлари

1. <http://dic.academic.ru>
2. <https://www.worldcat.org/wcidentities/lccn-n85116178>
3. <http://feb-web.ru>
4. <http://files.school-collection.edu.ru>
5. <http://natlib.uz>
6. <http://slovar.lib.ru>
7. <http://www.traktat.com>
8. <http://ru.wikipedia.org>
9. <http://ziyonet.uz>
10. <https://www.williamshakespeare.net/hamlet.jsp>
11. <https://www.w3.org/People/maxf/XSLideMaker/hamlet.pdf>
12. www.theatre-library.ru/files/sh/shakespeare/shakespeare_20.html
13. https://studbooks.net/.../russkie_perevody_gamleta_sposoby_adaptatsii_st
14. https://studbooks.net/772351/literatura/russkie_perevody_gamleta
15. <https://www.britannica.com/biography/James-Joyce>

MUNDARIJA

Kirish.....	3
1-mavzu: Gʻafur Gʻulomning hayoti va ijodi.....	4
2-mavzu: Oybek hayoti va ijodi.....	15
3-mavzu: Abdulla Qahhorning ijodiy merosi.....	31
4-mavzu: Hamid Olimjon ijodiy merosi.....	40
5-mavzu: Maqsud Shayxzoda hayoti va ijodi.....	51
6-mavzu: Usmon Nosir hayoti va ijodi.....	63
7-mavzu: Mirtemir va Zulfiya hayoti va ijodi.....	70
8-mavzu: Said Ahmad hayoti va ijodi.....	91
9-mavzu: Odil Yoqubovning hayoti va ijodi.....	101
10-mavzu: Pirimqul Qodirov va Oʻtkir Hoshimovlarning hayoti va ijodi.....	133
11-mavzu: Erkin Vohidovning hayoti va ijodi.....	183
12-mavzu: Abdulla Oripovning hayoti va ijodi.....	201
13-mavzu: Mustaqillik davri oʻzbek adabiyotining oʻziga xos xususiyatlari.....	215
14-mavzu: Mustaqillik davri oʻzbek romanlari taraqqiyotini belgilovchi tamoyillar. Yangi bosqichdagi oʻzbek dramaturgiyasida janrlar modifikatsiyasi.....	236
15-mavzu: Istiqlol davri adabiyotining yirik namoyandalari.....	248
Glossariy.....	266
Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati.....	287

DAVLATOVA ADIBA

O‘ZBEK ADABIYOTI III (3-kurs talabalari uchun)

Darslik

Muharrir: X. Tahirov

Texnik muharrir: S. Meliquziyeva

Musahhih: M. Yunusova

Sahifalovchi: D. Toshboltayev

Nashr. lits № 2244. 25.08.2020 y.

Bosishga ruxsat etildi 12.06.2025 y.

Bichimi 60x84 1/16. Ofset qog‘ozi. “Times New Roman”
garniturası. Hisob-nashr tabog‘i. 18,5.

Adadi 100 dona. Buyurtma № 06.

«ZEBO PRINT» MCHJ bosmaxonasida chop etildi.

Manzil: Toshkent sh., Yashnobod tumani, 22-harbiy shaharcha.

+998 (94) 673-66-56, +998 (97) 017-01-01